

març 2017

rehabilitació.cat

butlletí trimestral de serveis penitenciaris

Contingut

- la Unitat de Recursos Comunitaris: qui, què, com? 1
- parlem amb Joan Pere Queralt 3
- destaquem 4
- flaixos informatius 5

la Unitat de Recursos Comunitaris: qui, què, com?

La importància del treball social penitenciari

Actualment, al voltant d'unes 500 persones voluntàries de 31 entitats col·laboren de forma habitual amb els centres penitenciaris catalans duent a terme diverses activitats amb el suport dels coneixements que han adquirit en el curs La intervenció en centres penitenciaris des del voluntariat.

Qui som?

La Unitat de Recursos Comunitaris (URC) dona resposta a les necessitats organitzatives i funcionals de l'àrea dels serveis socials penitenciaris, manté una presència en l'àmbit del treball social penitenciari i es relaciona amb les diferents àrees de la Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat de la Direcció General de Serveis Penitenciaris (SGPRIS).

Som quatre professionals de l'àmbit social que treballem diàriament de forma directa i transversal amb tots els agents implicats en la millora de la qualitat de vida de les persones sotmeses a una mesura d'execució penal.

Què fem?

El nostre principal objectiu és la planificació d'actuacions que serveixin per dotar de recursos els professionals que intervenen en totes les fases del procés penitenciari. Les línies fonamentals d'acció són:

- Mantenir la relació amb la xarxa de

serveis de la comunitat, sobretot en el moment en què les persones privades de llibertat inicien contactes a l'exterior, durant les sortides de permís, en règim obert i en llibertat condicional.

- Potenciar els projectes d'intervenció social arran de les necessitats detectades en el conjunt del territori en el procés penitenciari i postpenitenciari. Aquesta línia de treball permet incidir en àrees noves i plantejar reptes en el treball que requereixen d'una constant cerca de recursos, d'aprenentatges i d'innovació, atesa la nostra realitat canviant.

- Participar en el disseny i actualització d'actuacions dins del marc legal penitenciari, com la promoció d'espais concrets i canals de comunicació amb altres institucions públiques, privades i socials, i també en la creació d'eines i documents (circulars i instruccions) relacionats amb el treball social penitenciari per poder donar resposta al marc legal i competencial vigent. La URC participa en el disseny dels programes

d'intervenció de la SGPRiS i ofereix un fil conductor que facilita la relació del col·lectiu professional en l'entorn laboral.

Com ens relacionem amb els equips de treball social?

Actualment, a Catalunya, hi ha un total de 141 treballadors socials en actiu que atenen els interns i els seus familiars i que mantenen una relació activa amb la xarxa comunitària.

Des de la URC treballem per donar suport a tots els professionals i compartim espais de trobada amb els responsables dels equips de treball social per fomentar la cohesió i acordar les línies de treball organitzatives i de planificació a tot el territori.

Caps de servei i caps de secció territorial dels equips de treball social

A la URC, hi arriben tant qüestions relacionades amb les competències pròpies del col·lectiu professional com propostes i demandes formatives. Des de fa més de deu anys, la URC ha impulsat nous models formatius mitjançant la compartició de bones pràctiques i la gestió del coneixement.

Una de les activitats principals és la Jornada anual de Treballadors Socials del Departament de Justícia, que es realitza en el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (CEJFE), atès que representa la visualització del col·lectiu de treball social en l'àmbit penitenciari i és l'espai relacional interprofessional per excel·lència. El 2016 se'n va dur a terme l'onzena edició, amb una clara consolidació de la trobada. Podeu consultar la publicació al blog sobre

Jornada anual de Treballadors Socials del Departament de Justícia

la Jornada en aquest enllaç: [XI Jornada de Treball Social](#).

En el darrer període hem impulsat un grup de treball, amb representants de diferents centres, per desenvolupar els programes d'intervenció grupal amb famílies i interns. Podeu consultar altres productes a: [Treballadors socials en l'àmbit penal](#).

Com ens relacionem amb les entitats?

En el medi penitenciari és fonamental la relació entre la població interna i el seu entorn social i familiar, i sovint cal recuperar i vincular la persona a la xarxa de recursos comunitaris. Per això, la relació amb les entitats esdevé clau per potenciar aquesta connexió amb l'entorn, bé a través d'ordres de subvenció, contractació pública, convenis i acords, bé a través de la Taula de Participació Social (TPS), òrgan consultiu i de relació entre el departament competent en matèria d'execució penal i les entitats col·laboradores i de voluntariat que treballen en els processos de reinserció social a Catalunya. Podeu consultar les funcions assignades a l'enllaç següent: [TPS](#).

Les entitats de voluntariat social que participen en els processos de rehabilitació de les persones internes hi contribueixen amb un valor afegit des de la comunitat ja que generen vincles més propis de la vida a l'exterior i realitzen activitats diferents a les programades pels professionals, on s'introdueixen valors com, per exemple, la gratuïtat i la solidaritat.

El circuit per establir aquesta relació es concreta en el [Pla de col·laboració amb les entitats socials de Catalunya](#) per al desenvolupament d'accions de voluntariat en l'àmbit d'execució penal.

Finalment, existeix un voluntariat que intervé en el medi obert i postpenitenciari que té una importància rellevant atès que acompanya les persones en l'última fase de la condemna, com el projecte pilot L'acompanyament a la sortida en llibertat d'interns dels centres penitenciaris de Barcelona i cercles de suport i responsabilitat ([Cercles](#)).

Jornada de Treballadors Socials del Departament de Justícia

parlem amb Joan Pere Queralt

Joan Pere Queralt Beltran

L'any 1986 va començar a treballar com a funcionari de servei interior a la Model; ha estat psicòleg als centres penitenciaris de Lleida I, Quatre Camins i la Model; subdirector de Tractament a Joves, Brians 1 i Centre Obert 1; durant un període breu va ser cap de serveis d'urgències a la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, i des d'octubre de 2004 és cap del Servei de Medi Obert i Serveis Socials.

La teva experiència en l'àmbit d'execució penal al front dels serveis d'intervenció comunitària es concentra en un llarg període. Què en destacaries i quins són els nous reptes?

Un dels reptes més importants ha estat la consolidació d'un mapa de recursos comunitaris que hem posat a l'abast dels equips multidisciplinaris dels centres penitenciaris. Alguns àmbits d'actuació sobre els quals hem incidit, un cop estudiades les necessitats de la població interna, són: drogodependències, recursos residencials, intervenció en conductes violentes i salut.

Un altre canvi en el seguiment professional de les persones en llibertat condicional ha estat la creació d'equips multidisciplinaris amb implementació als serveis i seccions de l'àmbit de l'execució penal, fet que ha comportat una gran millora per a les persones en aquesta situació.

Així mateix, des de 2006 s'ha incrementat la plantilla i la dotació dels equips dels centres penitenciaris de tot Catalunya i s'han reduït les ràtios, cosa que ha permès fer un pas qualitatiu en la intervenció, amb la incorporació de nous programes en la nostra pràctica diària. Hem de mantenir el model d'intervenció mixt existent en l'àmbit del treball social, que conjuga l'especialització a través dels equips multidisciplinaris en els programes d'intervenció i la connexió propera amb el territori i l'entorn comunitari. Cal simplificar processos i unificar alguns aspectes de dependència orgànica i funcional. Potser ara és un bon moment perquè s'està definint en el Pla estratègic la direcció que han de seguir els serveis socials de l'àmbit de l'execució penal.

Què ressaltaries del nostre model de relació amb les entitats que col·laboren amb els serveis socials penitenciaris?

El treball amb les entitats del tercer sector ha estat també molt fructífer ja que hem millorat la relació i la interlocució amb aquestes entitats amb l'objectiu comú de treballar amb i per a la pròpia comunitat. Cal destacar també en aquesta mateixa línia experiències que s'han anat treballant, com ara la de la Comissió Interinstitucional per a la Reinserció Social i, actualment, la Taula de Participació Social, que manté una presència activa de les entitats i el Departament en els centres penitenciaris, sempre amb l'horitzó comú d'incrementar la implicació i millora de la societat.

Les diferents formes d'organització i participació han anat evolucionant al llarg del temps. El voluntariat social és un dels exemples més clars de permanència en el temps de la presència d'entitats i persones que es posen a disposició de les persones internes amb un perfil molt compromès cap a les persones més vulnerables i amb més mancances.

Finalment, voldria destacar un dels canvis més significatius que s'està produint, relatiu als criteris de gestió amb les entitats, com és la transformació cap a un model de finançament de contractació pública que permet garantir la professionalitat, la continuïtat en la prestació de serveis i la consolidació de programes en l'àmbit penitenciari.

I, per acabar, una pregunta oberta: comenta'ns alguna qüestió que consideris rellevant i que trobis interessant remarcar.

La participació social en les presons i en l'àmbit de l'execució penal forma part d'un model de coresponsabilitat en què el conjunt de la societat aporta veu i accions en el procés de reinserció de les persones sotmeses a mesures privatives de llibertat. La comunitat s'organitza per oferir serveis a la ciutadania, però també temps de qualitat quan els voluntaris participen activament en els programes que es duen a terme dins dels centres penitenciaris i també quan s'inicien els contactes amb l'exterior. El treball social és la base de funcionament dels equips multidisciplinaris i hi aporta la visió, el coneixement i el principal element motivador, que és l'entorn familiar, social i comunitari en els processos d'acompanyament, informació i orientació.

destaquem

Desenvolupament dels mòduls de participació i convivència

Una de les funcions principals del Departament de Justícia és vetllar pels drets de les persones privades de llibertat dins un clima de respecte i convivència i, al mateix temps, millorar la percepció social de la missió rehabilitadora de la presó. És per això que la Direcció General de Serveis Penitenciaris té com a fita per a aquest 2017 la concreció i implementació del Programa marc del model de participació i convivència. Amb aquesta finalitat, s'ha creat un grup de treball interdisciplinari, format per professionals de diferents àmbits de tots els centres i de la Subdirecció de Programes de Rehabilitació i Sanitat, que presentarà durant els propers mesos una proposta d'aquest Programa.

El Model de participació i convivència (MPC) facilita un conjunt d'estratègies per a la creació de llocs de diàleg perquè, tant els interns com les seves famílies, les entitats i els professionals, puguin participar en el procés d'assumpció i gestió de responsabilitats dels interns i la resta d'agents que hi intervenen. Mitjançant la seva participació en el Consell General del Centre, les diferents comissions, els promotors cívics, dinamitzadors, agents culturals, etc., milloren la convivència, s'impliquen més en les activitats i es redueix la conflictivitat a les unitats residencials.

El MPC té com a objectiu promoure que les persones internes aprenguin a viure sense violència, amb autonomia, evitant relacions abusives i dependències. Es tracta de facilitar-los un retorn favorable a la comunitat, amb més recursos i una clara consciència de responsabilitat social. D'una banda, la institució els ha d'ajudar a recuperar l'autoestima perquè es puguin sentir ciutadans de ple dret, però també ha de promoure que hi hagi una bona predisposició ciutadana envers les persones que han sortit en llibertat perquè la convivència permeti la seva rehabilitació.

Per tant, aquest Programa pretén ser una eina transformadora de l'organització seguint el referent dels bons models penitenciaris europeus. I en aquests moments ja comptem amb experiències positives en la implementació d'eines del MPC als centres penitenciaris Lledoners, Brians 2, i, de manera incipient, a Quatre Camins i Joves.

Programa de tractament amb *neurofeedback*

El *neurofeedback* (NFB) és *biofeedback* de la funció cerebral, una tècnica no invasiva

d'altres capacitats cognitives, de manera que es pugui mantenir l'atenció durant el temps que calgui mentre que altres funcions del cervell resten en un estat de repòs relaxat.

S'ha estudiat extensament el NFB com a eina terapèutica. Per exemple, per al tractament del trastorn per dèficit d'atenció i hiperactivitat (TDAH), trastorns de personalitat, l'addicció a l'alcohol i la cocaïna, i la depressió i ansietat.

El 2016 es va fer un estudi pilot d'aplicació del NFB al Departament d'Atenció Especialitzada del CP Brians 2, amb 20 interns en un grup de tractament amb NFB i un grup col·laborador/control que va fer el mateix tractament, amb l'única diferència que el NFB era simulat.

Els resultats d'aquest estudi han constatat una millora de la impulsivitat i les respostes agressives de tipus impulsiu, així com de l'ansietat, depressió i inestabilitat emocional. Les dades obtingudes han estat presentades per Margarida Corominas-Roso en una sessió d'investigació: Entrenar el cervell per a una intervenció més efectiva. L'ús del NFB en centres penitenciaris. La recerca està disponible a l'enllaç següent: [Programa-Tractament amb *neurofeedback* per a un grup d'interns del departament d'atenció especialitzada d'un centre penitenciari](#).

L'objectiu de la intervenció amb NFB, que continua aquest 2017 amb interns de Brians 2, és valorar si la seva aplicació conjunta amb psicoteràpia facilita la rehabilitació. La hipòtesi principal és que el tractament amb NFB és més efectiu que el placebo per millorar els comportaments i les respostes agressives i impulsives en un grup d'interns del MR8 de Brians 2.

Mòduls de participació i convivència

Tractament amb *neurofeedback* en un centre penitenciari

flaixos informatius

Mòdul 2 del Centre Penitenciari Quatre Camins

Un exemple de bones pràctiques a compartir: el Mòdul 2 del Centre Penitenciari Quatre Camins

L'octubre de 2016 l'equip de professionals del Mòdul 2 de Quatre Camins va iniciar un pla per millorar la qualitat de vida dels interns i la qualitat de la feina dels professionals. Per tal de posar en marxa el projecte, tot l'equip de tractament i els caps d'unitat del mòdul van visitar el Centre Penitenciari Lledoners, per conèixer el model de participació i convivència en un centre penitenciari que ja té implementada aquesta experiència. Aquesta primera visita ajuda a valorar les estratègies vàlides per impulsar el projecte (motivació dels interns, cura en la utilització dels espais, assistència a l'escola, reforçament de la necessitat de participar-hi, etc.).

Paral·lelament, es va elaborar una relació de totes les dependències del mòdul, així com del seu contingut, per tal de reparar, substituir i netejar tot el que es valora amb una revisió periòdica establerta.

El mes de desembre una part de l'equip –dues educadores, un CUSI (cap d'unitat de serveis interior) i un tècnic especialista– van fer una estada de cinc dies al Centre Penitenciari Lledoners per conèixer el treball diari del Centre, assistint a comissions de convivència, reunions de casos, i compartint l'experiència amb diferents professionals de vigilància i tractament. Després es van plantejar les estratègies a seguir i es van repartir les tasques amb l'equip de professionals del mòdul. També es va iniciar el Programa de promotors cívics, amb l'assistència de catorze interns a les sessions, a càrrec d'un CUSI i una educadora.

Ara s'han d'iniciar la resta d'estratègies: el projecte de mediació i resolució de conflictes, les comissions de serveis i convivència, les dinamitzacions culturals, de salut, d'esport i estabilització dels interns del mòdul, i també continuar amb les millores ambientals.

Les taules de participació social

Una de les fites de la Direcció General de Serveis Penitenciaris per al 2017 és potenciar a tots els centres les taules de participació social (TPS) de segon nivell o perifèriques. Aquesta és una eina de participació de la comunitat al centre penitenciari, un reforç per a la missió rehabilitadora mitjançant les entitats socials.

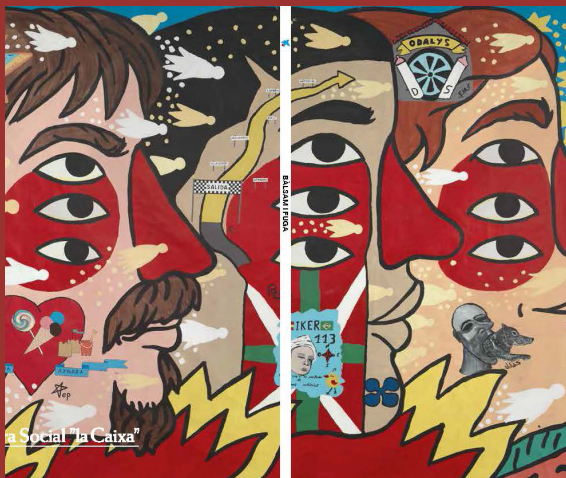
S'han formalitzat TPS en centres on no estaven constituïdes: a Mas d'Enric i Puig de les Basses; i també s'han revifat a Homes, Brians 1, Brians 2, Ponent, Quatre Camins, Dones i Joves. El CP Lledoners sempre ha fet ús d'aquesta eina de participació ciutadana.

S'han establert algunes mesures de suport que facilitaràn el seu funcionament: des de Serveis Penitenciaris s'ha designat, per a cada centre de règim ordinari, un referent per a la TPS. Pel que fa a la part social, una de les entitats de la taula de primer nivell s'encarregarà d'acompanyar i donar suport a les entitats representants de cada taula perifèrica. S'han facilitat espais digitals per compartir actes i informacions. Cada centre té –o s'està treballant conjuntament entre el centre penitenciari i la part social– un pla d'actuació per millorar l'eficàcia i compartir objectius.

Taules de participació social

flaixos informatius

Interns del CP Mas d'Enric i Ricardo Cavolo, Sortida de la institució penitenciària, 2016.
Centre Penitenciari Mas d'Enric
© FotoGasull

Jornada de Juristes de Centres Penitenciaris

X Jornada anual de bones pràctiques dels monitors artístics de presons. Lliçons apreses després de deu anys de treball col·laboratiu

Després de deu anys de jornades, hem après a treballar en equip tenint en compte els interessos del col·lectiu per millorar la nostra praxi diària. Hem après a conèixer-nos, a descobrir i posar en comú les qualitats de cada monitor i a valorar les propostes de tothom per enriquir la nostra feina amb punts de vista diferents.

Hem conegut també la tasca que fan els altres monitors perquè, malgrat que tots treballem en el mateix àmbit, no necessàriament fem servir les mateixes eines, les mateixes didàctiques, etc. Per això ha estat molt útil posar-les en comú i compartir i ampliar coneixements. A més, les jornades són una ocasió per trobar-nos, explicar l'experiència del dia a dia i intentar fer visible la nostra tasca rehabilitadora, tant pel que fa a la faceta formativa com de tracte personal amb la població interna. En definitiva, elements facilitadors per al seu retorn a la comunitat.

El nostre sistema d'execució penal afavoreix l'exclusió social?

La Jornada de Juristes de Centres Penitenciaris ens va permetre valorar amb perspectiva la nostra praxi en l'àmbit de l'execució penal, prenent com a referència les tendències actuals en matèria de política criminal.

El Dr. José Luis Díez Ripollés ens va oferir una excel·lent ponència sobre el sistema penal i la política criminal: cap a on es dirigeix, quins factors cal tenir en compte a l'hora de valorar si el nostre sistema d'execució penal afavoreix l'exclusió social i quins elements de política criminal són els que fan augmentar aquesta exclusió.

La taula rodona sobre la situació jurídica dels estrangers a la presó va posar en relleu que el fet de condicionar la finalitat de la pena a normes administratives de control de fronteres i política migratòria genera una borsa rellevant d'interns, que, sigui perquè no poden ser regularitzats administrativament, o perquè no es poden executar les substitucions de penes per expulsió, o perquè no es poden executar els decrets administratius d'expulsió, compleixen les seves penes de forma íntegra i arriben a una llibertat definitiva que els aboca a una situació d'exclusió social. En aquest context, és especialment vulnerable el col·lectiu d'adolescents i joves immigrants.

També vam valorar les dificultats i implicacions que l'estatut de la víctima té en l'execució de condemnes, tant en iniciar les sortides de permís com en accedir a règims de semilibertat o llibertat condicional. Prenent com a punt d'anàlisi els factors que dificulten o faciliten la inclusió social, l'estatut de la víctima ha introduït elements que generen debat al respecte.

Finalment, vam reflexionar sobre una qüestió rellevant que pot fer dilatar els períodes de compliment en règim ordinari abans d'iniciar sortides de permís: el procediment sancionador i els períodes de cancel·lació de sancions que, en determinades ocasions, poden fer demorar les decisions d'obertura de permisos penitenciaris.